

Turbofolk - od zabranjenog voća do mainstreama: istraživanje glazbenog ukusa zadarskih srednjoškolaca

dr. sc. Sven Marcelić
smarceli@unizd.hr
dr. sc. Krešimir Krolo
kkrolo@unizd.hr
dr. sc. Željka Tonković
zeljka.tonkovic@unizd.hr
Sveučilište u Zadru
izvorni znanstveni rad
UDK: 784.4:316.72-057.874(497.5)“2015”

Sažetak

Cilj ovog rada je na primjeru srednjoškolaca završnih godina u Zadru i Zadarskoj županiji utvrditi povezanost sociokulturnih, socioekonomskih i demografskih odrednica i slušanja turbofolk glazbe. U radu se prikazuju i interpretiraju rezultati istraživanja koje je provedeno krajem 2014. godine na uzorku od 866 učenika svih tipova srednjih škola u Zadru i Biogradu na Moru. Kako bi se ispitalo preferencije prema turbofolku provedene su bivarijatne statističke analize s obzirom na demografske, socioekonomske i sociokulturne karakteristike srednjoškolaca. Pokazuje se kako je slušanje turbofolka značajno povezano sa spolom, pohađanjem religijskih obreda, religioznošću i netolerancijom prema homoseksualnosti te općenito konzervativnim i tradicionalnim vrijednostima. Rezultati istraživanja pokazuju da je turbofolk od politički antagoniziranog žanra tijekom devedesetih postao komercijalan hibridni žanr koji je u velikoj mjeri prihvaćen kod srednjoškolaca u Zadarskoj županiji. Utjelovljeni kulturni kapital mladih se pritom pokazao kao važna odrednica slušanja turbofolk glazbe dok se socioekonomski kontekst te institucionalizirani i objektivirani kulturni kapital srednjoškolaca nisu pokazali značajno povezanim.

Ključne riječi: turbofolk, komercijalizacija, konzervativnost, Zadar i Zadarska županija, srednjoškolci

Uvod

Turbofolk kao žanr u sociološkoj, antropološkoj i kulturološkoj literaturi ima specifičan status koji se ne uklapa u standardni korpus, a čija se specifičnost može opisati binarnim položajem. S jedne strane, on je glazbeni žanr te se kao takav proučava na uobičajeni metodološki način koji uključuje istraživanja o kulturnoj potrošnji, glazbenim ukusima ili životnim stilovima, no s druge se, za razliku od drugih žanrova, stavlja u širi ideološki kontekst odnosa u bivšoj Jugoslaviji, pri čemu se propituje kako njegov (trans)nacionalni karakter, tako i kategorije Balkana i Europe i pripadnih im kulturnih značenja.

Polazeći od ove temeljne dualnosti, u ovome će se radu nastojati istražiti obje kategorije s naglaskom na kontekst i specifičnosti srednjoškolske populacije u Zadarskoj županiji, dakle populacije koja je rođena ne samo nakon raspada Jugoslavije, nego i nakon rata u Hrvatskoj.

U prvome dijelu rada bit će iznesen teorijski i istraživački kontekst vezan uz fenomen turbofolka pri čemu će se razmatrati i ideološki i sociološki aspekti vezani uz ovaj žanr. Potom će se predstaviti rezultate anketnog ispitivanja učenika završnih razreda srednjih škola na području Zadra i Zadarske županije kako bi se utvrdilo varijable koje su povezane sa slušanjem turbofolka. U zadnjem dijelu rada raspravljaju se implikacije nalaza, primarno vezano uz kontekst komercijalizacije i hibridizacije žanra, socioekonomski kontekst i vrijednosne orijentacije.

Turbofolk - teorijski i istraživački kontekst

Turbofolk je od početka pojavljivanja tog naziva postojao kao žanr koji nije spojiv samo sa standardnim teorijskim aparatom koji žanrove promatra kroz teorije homologije utemeljene na Bourdieuovoj teoriji (Bourdieu 1979), na kulturnoj potrošnji omnivora i univora koju nalazimo kod Petersona (Peterson i Kern 1996) ili u teorijama individualizacije koja karakterizira postmoderne pristupe popularnoj glazbi i generalno kulturnoj potrošnji. Iako njegovo proučavanje uključuje i tu dimenziju, *differentia specifica* žanra nalazi se u ideološkoj pretpostavci žanra kao označitelja turbulentnih odnosa u zemljama bivše Jugoslavije, uzrokujući da on postaje „jedan od najomraženijih, a istodobno i najpopularnijih fenomena postjugoslavenskih prostora“ (Valentić 2015). Eric Gordy u utjecajnoj studiji o kulturi u Srbiji devedesetih godina prošlog stoljeća navodi kako je turbofolk imao važnu ulogu u legitimiranju Miloševićevog režima, a njegovu genealogiju izvodi iz „povratka“ u ruralni sociokulturni kontekst suprotstavljen urbanim glazbenim formama poput rocka (Gordy 1999). Ivana Kronja također uočava moment tradicionalizacije, pri čemu u periodu neposredno nakon raspada Jugoslavije u Srbiji razni oblici folk glazbe postaju medijski *mainstream* koji komercijalnim utjecajem formira publiku i time u urbane sredine unosi esencijalno ruralni, tradicionalni zvuk u varijanti koja inkorporira suvremene pop elemente i time postaje „gradski fazon“ (Kronja 2001). Hrvatska recepcija turbofolka, osobito u smislu medijskog prikaza i službene politike, ostvaruje se kroz niz identitetskih dihotomija vezanih uz binarne opozicije poput Europe/Balkana, Zapada/Orijenta i sličnih, u kojima je ovaj žanr služio kao *par excellence* označitelj kulturne inferiornosti slabijeg u opozicijskom paru, a sama ideja popularnosti turbofolka percipirana je kao kulturna kontaminacija (Baker 2007; Archer 2012a). Ovaj u suštini konfliktan odnos ideološkog i komercijalnog registra u Hrvatskoj je u novije vrijeme pomaknut u korist potonjeg, što odražava i promjene u samome žanru, u kojem Kronja već krajem devedesetih godina prošlog stoljeća uočava pomake prema i fuziju s komercijalnim žanrovima (Kronja 2001). Taj proces detaljno opisuje i Gotthardi Pavlovsky (2014), koji eksplicitno navodi kako se radi o komercijalnome žanru iz kojeg se izgubila ranije opisana politička dimenzija. Archer (Archer 2009) u tom komercijalnom pomaku uočava potencijal i za transnacionalno relevantan glazbeni izričaj u zemljama bivše Jugoslavije čiji je potencijal za popularnost koja „prelazi granice“ upravo u inkorporiranju elemenata drugih popularnih žanrova koji za sobom ne nose konotacije kakve je imao turbofolk devedesetih godina prošlog stoljeća i time se

smještaju u ideološki neutralan kontekst kada govorimo o nacionalnome. Ova se tranzicija opisuje i kao pomak od Miloševićeve ere prema novom balkanskom identitetskom označitelju (Praetz i Thaden 2013).

S druge strane, sociološka i antropološka istraživanja turbofolka kao žanra i njegove uklopljenosti u kulturnu potrošnju i glazbeni ukus na prostoru bivše Jugoslavije pokazuju kako se dimenzija proučavanja turbofolka ne kao ideološkog označitelja, nego kao elementa kulturne potrošnje, može meritorno pozicionirati u sociokulturni kontekst. Predrag Cvetičanin smješta ga primarno u kontekst tipa kulturne potrošnje koji naziva „rurbanim omnivorima“^[1] (Cvetičanin, Nedeljković i Krstić 2012, 69-94). Ovaj tip odlikuje mlađa dob, slabija obrazovanost i niži do srednji prihodi, ali je u smislu kulturne potrošnje bliže suvremenoj popularnoj kulturi nego tradicionalnoj. Istraživanja u Sloveniji također pokazuju kako postoji sociološki relevantan kontekst za interpretaciju kulturne potrošnje vezane uz turbofolk. Luthar i Kurdija (2011) konstatiraju da je ovaj žanr statistički najснаžnije povezan s narodno-zabavnom glazbom, kako slovenskom, tako i onom s prostora bivše Jugoslavije, a njegova popularnost pada kako raste položaj na stratifikacijskoj ljestvici, pri čemu je stupanj obrazovanja najvažniji prediktor. Tonković, Krolo i Marčelić (2014), istražujući primjer kulturne potrošnje mladih u Zadru, turbofolk smještaju u kulturnu potrošnju tradicionalno-konvencionalnog klastera, koja uključuje slušanje regionalne i međunarodne popularne glazbe te aktivnosti poput posjećivanja sportskih događanja, a karakterizira ga i niža dob ispitanika te slabija obrazovanost roditelja koji su također skloni tradicionalnim kulturnim sadržajima. Sumarno, turbofolk se smješta na presjecištu tradicionalnog i komercijalnog u kulturi, dok su njegovi konzumenti češće mlađi i dolaze iz slabijeg obrazovnog konteksta.

S druge strane, uzevši u obzir činjenicu da je dob relevantan faktor u sociološkom promišljanju turbofolka, postavlja se pitanje u kolikoj se mjeri ostale navedene odrednice primijećene u ukupnoj populaciji mogu primjenjivati na srednjoškolsku populaciju, s obzirom na kulturnu dinamiku u kojoj turbofolk postaje popularniji kako dob opada. Stoga je ovo istraživanje specifično utoliko što nastoji odrediti kontekst upravo mlade publike kod koje je sklonost ovome žanru najizraženija.

Istraživački cilj, pitanja i hipoteze

Cilj ovoga istraživanja je ispitati ulogu različitih socioekonomskih, sociodemografskih i sociokulturnih čimbenika u objašnjenju slušanja turbofolka kod srednjoškolske populacije u Zadru i Zadarskoj županiji. Pored ispitivanja uloge osnovnih socioekonomskih i sociodemografskih varijabli, u istraživanju također polazimo od pretpostavke da će utjelovljeni kulturni kapital roditelja, odnosno kulturne preferencije roditelja prema narodno-zabavnim sadržajima, biti značajan prediktor slušanja turbofolka kod srednjoškolske populacije. Polazeći od izloženog pregleda literature, postavljena su sljedeća istraživačka pitanja i hipoteze.

IP1: Postoji li statistički značajna razlika u slušanju turbofolka s obzirom na spol?

H1: Učenice će češće slušati turbofolk od učenika.

IP2: Postoji li statistički značajna razlika u slušanju turbofolka s obzirom na religioznost?

H2: Religiozniji ispitanici će češće slušati turbofolk od nereligioznih.

IP3: Postoji li veza između slušanja turbofolka i utjelovljenog kulturnog kapitala roditelja?

H3: Postoji veza između slušanja turbofolka i tipa utjelovljenog kulturnog kapitala roditelja.

Uzorak

Istraživanje je provedeno krajem 2014. godine u zadarskim srednjim školama i u srednjoj školi u Biogradu na Moru, pri čemu smo se koncentrirali na treće i četvrte razrede.^[2] Korišten je kvotni uzorak s obzirom na tip škola, ukupno je sudjelovalo 868 ispitanika, a demografska struktura uzorka prikazana je u Tablici 1.

Tablica 1. Demografska struktura uzorka

		N	%
Uzorak (ukupno)		868	100
Spol	Muški	410	47,2
	Ženski	458	52,8
Srednja škola	Strukovna	519	59,8
	Gimnazija	349	40,2
Mjesto stanovanja	Zadar	507	58,4
	Izvan Zadra	361	41,6
	Do 7.500kn	369	42,5
Prihodi kućanstva	7.500 do 12.500kn	341	39,3
	Više od 12.500kn	150	17,3
	Bez odgovora	8	0,9
Vjerski obredi	Nikad	137	15,8
	Rijetko	348	40,1
	Povremeno	353	40,7
	Često	30	3,5
Religioznost	Vjernici	591	68,1
	Nisu vjernici	277	31,9

U uzorku su nadreprezentirane gimnazije, dok spolna struktura i mjesto stanovanja odgovaraju strukturi populacije. U provedbi istraživanja korišten je anketni upitnik, a ispitanicima je u skladu s etičkim standardima istraživanja zagarantirana anonimnost. U školama koje su za to posjedovale potrebnu infrastrukturu anketa je popunjena u *online* verziji. Upitnik se sastojao od 53 pitanja.

Obrada podataka

Analiza odnosa između učestalosti slušanja turbofolk glazbe ispitanika te različitih sociodemografskih varijabli ispitanika je bivarijatnim statističkim analizama, odnosno hi-kvadrat testom.^[3] Sociodemografske varijable su uključivale čestice poput spola, veličine mjesta prebivališta, prihoda kućanstava te različitih dimenzija religioznosti (identitet i učestalost odlazaka na vjerske obrede).

U Tablici 2. prikazana je struktura potrošnje turbofolka gledano prema spolu.

Tablica 2. Slušanje turbofolk glazbe i spol ispitanika

	Muški N(%)	Ženski N(%)	Ukupno
Ne sluša	246 (60,0)	201 (43,9)	447 (51,5)
Sluša	164 (40,0)	257 (56,1)	421 (48,5)
Ukupno	410 (100)	458 (100)	868 (100)

$\chi^2 = 22,489$, $df=1$, $p < 0,05$, Cramer's $V = 0,161$

Vidljivo je kako se slušanje turbofolka statistički značajno snažnije povezano sa ženskim spolom, odnosno prisutnije je kod srednjoškolki s 56.1% prema 40%

srednjoškolaca, dok 48.5% ukupne srednjoškolske populacije barem povremeno sluša ovaj žanr. Ovi nalazi potvrđuju prvu hipotezu.

Religioznost se također pokazuje kao statistički značajna varijabla koja je povezana sa slušanjem turbofolka, pri čemu je vjerojatnije da će ga slušati oni koji češće odlaze na vjerske obrede. U Tablici 3. prikazan je odnos religioznosti i slušanja ovog žanra.

Tablica 3. Odnos slušanja turbofolk glazbe s obzirom na učestalost odlazaka na vjerske obrede ispitanika i ispitanica

	Učestalost odlazaka na vjerske obrede*				
	Nikad	Rijetko	Često	Vrlo često	Ukupno
Ne sluša	97 (70,8)	66 (51,6)	160 (43,6)	123 (52,3)	446 (51,5)
Sluša	40 (29,2)	62 (48,4)	207 (56,4)	112 (47,7)	421 (48,6)
Ukupno	137 (100)	128 (100)	367 (100)	235 (100)	868 (100)

$\chi^2 = 29,678$, $df = 3$, $p < 0,05$, Cramer's $V = 0,185$ *rekodirano iz raspona od sedam u raspon od četiri vrijednosti

Očito je da mladi iz uzorka koji uopće ne pohađaju vjerske obrede u znatno manjoj mjeri slušaju turbofolk, makar i povremeno, te da je to jedina skupina u kojoj je neslušanje turbofolka izrazito dominantno te svega 29.2% sluša taj žanr.

Uz pohađanje vjerskih obreda možemo vezati i vjerski identitet pri čemu se oni koji izjašnjavaju kao vjernici češće iskazuju slušanje turbofolka kao dijela vlastite kulturne potrošnje, što potvrđuje drugu postavljenu hipotezu. Tablica 4. pokazuje omjer slušanja turbofolka kod onih koji se izjašnjavaju kao vjernici i onih koji se tako ne izjašnjavaju.

Tablica 4. Slušanje turbofolk glazbe s obzirom na vjerski identitet ispitanika i ispitanica

	Nije vjernik*	Vjernik*	Ukupno
Ne sluša	169 (61,0)	278 (47,0)	447 (51,5)
Sluša	108 (39,7)	313 (53,0)	146 (16,8)
Ukupno	277 (100)	591 (100)	868 (100)

$\chi^2 = 14,740$, $df = 1$, $p < 0,05$, Cramer's $V = 0,130$ *rekodirano iz raspona pet u raspon od dvije vrijednosti

Naposljetku, statistički značajnom se pokazala i tolerancija prema homoseksualnosti pri čemu se pokazuje da sklonost turbofolku opada kako tolerancija raste.

Tablica 5. Slušanje turbofolk glazbe s obzirom na toleranciju prema homoseksualnosti

	Uglavnom prihvatljiva	Niti prihvatljiva niti neprihvatljiva	Uglavnom neprihvatljiva	Ukupno
Ne sluša	169 (56,9)	73 (46,5)	204 (49,4)	446 (51,4)
Rijetko sluša	42 (14,1)	37 (23,6)	67 (16,2)	146 (16,8)
Često sluša	86 (29,0)	47 (29,9)	142 (34,4)	275 (31,7)
Ukupno	297 (100)	157 (100)	413 (100)	867 (100)

$\chi^2 = 10,197$, $df = 4$, $p < 0,05$, Cramer's $V = 0,077$

Obrađene tablice pokazuju kako postoji statistički značajna razlika s obzirom na spol ispitanika (tablica 2), odnosno da djevojke više slušaju turbofolk od muškaraca te da srednjoškolci koji se smatraju vjernicima (tablica 4) te oni koji više odlaze na vjerske obrede (tablica 3) u prosjeku više slušaju turbofolk glazbu od onih koji se ne smatraju vjernicima i koji manje odlaze na vjerske obrede. S obzirom da se različiti aspekti religioznosti povezuju s konzervativnim vrijednosnim orijentacijama, ovi podaci djelomično potvrđuju tezu o povezanosti glazbenog ukusa s konzervativnim identitetom, a u prilog toj tezi ide i podatak o povezanosti slušanja turbofolk glazbe i netoleranciji prema osobama homoseksualne orijentacije. Također, valja naglasiti kako izostanak povezanosti s političkom orijentacijom i slušanje turbofolk glazbe treba tražiti i u činjenici da u ovom razdoblju života mlade osobe nemaju jasnu koncepciju i definiciju identiteta prema političko-ideološkim profiliranjima (lijevo-desno-centralno) te su podaci za tu varijablu manje diskriminatorsni nego što se teorijski očekivalo. Naposljetku, distinkcija ruralno-urbalno (mjesto stanovanja) također nije ukazala na podjelu po pitanju učestalosti slušanja turbofolka ($\chi^2 = 2,671$, $df = 3$, $p > 0,05$), kao što se nije

pokazala i razlika s obzirom na visinu prihoda obitelji ($\chi^2 = 1,283$ df=2, $p > 0,05$) što sugerira na pretpostavke kako je riječ o fenomenu koji je jednako suvremen i urban, koliko je i ruralan, kao i fenomenu koji, barem prema ovim pokazateljima, ne upućuje na socioekonomske izvore distinkcije ukusa.^[4]

S druge strane, dimenzija kulturnog kapitala u obliku vrste škole koju ispitanici polaze sugerira kako je ukus prema ovoj vrsti glazbe formiran izvan okvira onoga što Bourdieu naziva institucionalizirani kapital (Bourdieu 1983). Pokazalo se kako nema značajne razlike između učenika koji pohađaju gimnaziju i onih koji pohađaju ostale tipove škola.^[5]

Odnos objektiviranog kulturnog kapitala roditelja i ispitanika se provjeravao hi-kvadrat testom na primjeru posjedovanja knjiga, dok se kod testiranja odnosa između učestalosti slušanja turbofolk glazbe i odabranih indeksa utjelovljenog kulturnog kapitala roditelja, kao i indeksa tolerancije i političke orijentacije, koristio *Schefféov post hoc jednosmjerni ANOVA test*. Indeksi utjelovljenog kulturnog kapitala roditelja (posjećivanje tradicionalno-narodnih kulturnih sadržaja i slušanje narodno-zabavne glazbe) dobiveni su faktorskom analizom skale kulturne potrošnje i glazbenog ukusa s *varimax* rotacijom, prilikom čega je indeks posjećivanja tradicionalno-narodnih kulturnih sadržaja sadržavao tri čestice s razinom pouzdanosti (*Cronbach α* = ,737) dok je indeks slušanja narodno-zabavne glazbe sadržavao također 3 čestice uz razinu pouzdanosti od *Cronbach α* = ,767.

Rezultati ANOVA testa (Tablica 6) pokazali su statističku značajnu razliku u učestalosti slušanja turbofolka s obzirom na utjelovljeni kulturni kapital roditelja (slušanje narodno-zabavne glazbe i posjećivanje narodno-tradicionalnih sadržaja)^[6], čime je potvrđena treća hipoteza. Značajnost navedenih dimenzija kulturnog kapitala roditelja ukazuje na vrijednost transmissijskih potencijala utjelovljenog kulturnog kapitala roditelja prema djeci, odnosno riječ je o snažnijim socijalizacijskim potencijalima u odnosu naspram institucionalnog školovanja (tip škole), ali i posjedovanja knjiga.

Tablica 6 Analiza varijance između učestalosti slušanja turbofolk glazbe, indeksa slušanja narodno-zabavne glazbe roditelja i indeksa posjećivanja narodno-tradicionalnih sadržaja roditelja

Indeks slušanja narodno-zabavne glazbe roditelja*					Indeks posjećivanja narodno-tradicionalnih sadržaja roditelja*				
		N	M $\pm$ s	F	p	N	M $\pm$ s	F	p
Turbo folk	Ne sluša	439	8,21 $\pm$ 3,08	29,150	,000	439	6,10 $\pm$ 2,77	5,988	,003
	Rijetko sluša	146	9,23 $\pm$ 2,91			146	6,41 $\pm$ 2,70		
	Cesto sluša	267	10,02 $\pm$ 3,19			272	6,85 $\pm$ 2,88		
	Ukupno	852	8,95 $\pm$ 3,19			857	6,39 $\pm$ 2,81		

*najmanja vrijednost = 3, najveća vrijednost = 15. Manji ukupni rezultat upućuje na manju učestalost posjećivanja narodno-zabavnih sadržaja, odnosno manju učestalost slušanja narodno-zabavne glazbe.

Rasprava

Analiza ukusa srednjoškolaca u Zadru i Zadarskoj županiji pokazuje kako postoje određena stalna mjesta koja se mogu povezati sa slušanjem turbofolka. Prije svega, potvrđuje se kako su stalni elementi vezani uz određene društvene fenomene poput naglašenije konzervativnosti i tradicionalnosti, baš kao što je važna i uloga spola utoliko što je vjerojatnije da će ovome žanru biti sklonije srednjoškolke. No, pomniji uvid u ukus u koji se uklapa slušanje tog žanra otkriva i određene elemente koji se mogu iščitavati kao generacijska specifičnost, ali i promjena u samome žanru.

Prvi važan nalaz može se povezati s rastućom komercijalizacijom ovoga tipa glazbe. Za razliku od jasne preferencije prema raznim oblicima folk i zabavne glazbe koji se uz turbofolk vežu u Srbiji (Cvetičanin, Nedeljković i Krstić 2012) te

Sloveniji (Luthar i Kurdija 2011), kod zadarskih srednjoškolaca on se snažnije povezuje s različitim komercijalnim žanrovima (Tonković, Krolo i Marcelić 2014). Ta je žanrovska dinamika dobro evidentirana u literaturi, jer je, gledano u sociohistorijskoj perspektivi, mnoštvo žanrova mijenjalo svoj status, pri čemu je najilustrativniji primjer jazz. Premda su ga rana istraživanja ukusa u vrijeme kad se jazz pojavio smještala u popularne žanrove, danas je on uz klasičnu glazbu jedan od najsnažnijih indikatora elitnog ukusa.^[71] Ovakav pomak, koji se naziva gentrifikacijom žanra (Luthar i Kurdija 2011) pokazuje kako se status određenog žanra s vremenom može supstancijalno promijeniti. Turbofolk svakako ne ulazi u kategoriju gentrifikacije, ali se i njegov status kod mlađe generacije evidentno pomaknuo u smjeru komercijaliziranijeg konteksta. Tome treba dodati i drugu dimenziju komercijalizacije koja korespondira s mlađom publikom, a to je prisutnost na društvenim mrežama i njegovo brzo širenje tim putem, u procesu koji Praetz i Thaden nazivaju „Turbofolk 2.0“ (Praetz i Thaden 2013, 14). Uz to, turbofolk je prošao kroz proces hibridizacije^[81] u kojem se sve više pojavljuju elementi različitih zapadnih popularnih žanrova, što rezultira time da postaje „jedna od najuspješnijih kulturnih/kreativnih industrija u regiji“ (Primorac 2010, 138).^[91] U kontekstu postratne generacije (srednjoškolci obuhvaćeni ovom anketom rođeni su ne samo nakon raspada Jugoslavije, nego i nakon završetka rata u Hrvatskoj) inicijalna averzija koju je službena kulturna politika u Hrvatskoj iskazivala prema njemu izgubljena je, a žanr se smješta u sasvim različitu kulturnu konstelaciju.

Nadalje, sociološka interpretacija u užem smislu treba se kretati unutar okvira koji propituje pojmove poput utjecaja institucionaliziranog kulturnog kapitala te različitih socioekonomskih kategorija. Institucionalizirani kulturni kapital, koji Bourdieu (1983) putem stečenog obrazovanja, u slučaju srednjoškolaca operacionalizira se diferencijacijom tipova škola. U klasičnom homologijskom pogledu na kulturni ukus očekivalo bi se da gimnazijalci pokazuju manju sklonost prema turbofolku, ali nisu nađene značajne razlike prema tome kriteriju. One također nisu nađene niti kod ekonomskog statusa, što je još jedan klasični parametar određivanja distinkcije između elitnog kulturnog ukusa i ostalih njegovih oblika. U tome je smislu klasični pojam distinkcije (Bourdieu 1979) doveden u pitanje, što i dalje ne znači da je izgubljen. Distinkciju je, naime, nužno redefinirati uvođenjem naglašene važnosti transmisije utjelovljenog kulturnog kapitala i utjecaja roditeljskog ukusa. U ovome se istraživanju pokazuje kako je upravo prijenos ukusa s roditelja na djecu važan faktor u mogućem opisu utjecaja na formiranje glazbenog i kulturnog ukusa. Dimenzija transmisije osobito je važna u naglašeno egalitarnoj percepciji društva koju iskazuju ispitanici.^[101] U kontekstu u kojem ekonomski status ne igra presudnu ulogu u formiranju ukusa, a u kojem se institucionalizirani i objektivirani kulturni kapital kao značajan utjecaj, prijenos utjelovljenog kulturnog kapitala postaje jednim od najvažnijih indikatora diferencijacije. Ovaj nalaz, dakako, ne isključuje i socioekonomsku dimenziju, ali zahtijeva dodatne uvide. Rasprava o klasi u zemljama tranzicije obično uključuje i neke oblike razmatranja klasnog pitanja, pri čemu se osobito naglašava slabljenje ekonomskog položaja srednje klase (Malenica 2007). U takvome je kontekstu važnost nematerijalnog kapitala poput pojedinih aspekata kulturnog kapitala osobito važna, a u kontekstu materijalnog osiromašenja srednje klase on se nameće kao bitan interpretacijski moment – moguće objašnjenje važnosti roditeljskog utjecaja proizlazi iz prijenosa one vrste kapitala koji su njezini pripadnici sačuvali, a to je nematerijalna, kulturna komponenta i područje

[kulturnih praksi.](#)

Teza o depolitizaciji također treba doživjeti kritičku reinterpretaciju. Evidentno je kako turbofolk kao žanr u Hrvatskoj, barem kada se govori o području Zadra i Zadarske županije, nema auru zabranjenog voća ili proskribiranog žanra. Većina učenika srednjih škola sluša turbofolk i njega se apsolutno može smatrati *mainstream* žanrom. U tome je smislu politika averzije koju je službena kultura zastupala od početka devedesetih poražena, osobito stoga što u današnjem medijskom krajoliku standardni kanali (televizija, radio) kroz koje se takva politika izražava čine samo manji i, osobito u smislu načina na koji ih koriste mladi, irelevantan dio jer je Turbofolk 2.0 fenomen vezan (i) uz nove medije. U tome je smislu opozicijski element koji konstituira „pozitivne“ hrvatske vrijednosti kao suprotstavljene poetici i ideološkoj podlozi turbofolka izgubio svoju važnost u srednjoškolskoj populaciji. S druge strane, to ne znači da treba zanemariti političku i svjetonazorsku podlogu vezanu uz kulturni ukus konzumenata turbofolka. Premda se srednjoškolci u Hrvatskoj ne izražavaju u klasičnim kategorijama lijevo-desno, što pokazuje ovo, ali i druga (Ilišin i dr. 2012) istraživanja, njihova se pozicija i dalje može opisati konstrukcijom političkog kroz drugačije kategorije. Činjenica da se kao najbolji prediktori slušanja turbofolka pokazuju religioznost, (ne)tolerancija prema homoseksualnosti i spol^[11] [ukazuje na jasnu konzervativnu komponentu. Drugim riječima, taj je žanr u, za hrvatski kontekst, paradoksalnom obratu povezan s elementima političke desnice, ali ne u eksplicitnom smislu izjašnjavanja.^{\[12\]} Mimo direktnog političkog izjašnjavanja, općenita tema povezanosti konzervativnih i tradicionalnih komponenti zajednički je nazivnik ukusa vezanog uz turbofolk na prostoru bivše Jugoslavije.](#)

Zaključak

Istraživanje provedeno na srednjoškolcima u Zadru i Zadarskoj županiji pokazalo je kako je turbofolk kao žanr prošao put od antagoniziranog glazbenog izričaja koji je bio jedan od simboličkih binarnih opreka preko kojih se legitimizirala hrvatska kultura prema komercijalnom žanru koji se svojom hibridnom prirodom uklopio u komercijalan kontekst i stoga je u konstelaciji kulturnih ukusa mladih vezan uz druge oblike komercijalne glazbe.

Pritom se pokazuje kako su najbolji prediktori takve vrste glazbenog ukusa kod srednjoškolske generacije vezani uz tradicionalne stavove koji se iskazuju većom religioznošću, manjom tolerancijom prema homoseksualnosti te češće ženskim spolom.

S druge strane, klasične sociološke kategorije razlikovanja elitnog kulturnog ukusa naspram onih popularnih, poput ekonomskog statusa, institucionaliziranog i objektiviranog kulturnog kapitala ne pokazuju se značajnim, ali se iskazuje osobita važnost utjelovljenog kulturnog kapitala i prijenosa takve vrste kapitala s roditelja na djecu.

Literatura

Archer, Rory. 2009. „*Paint me Black and Gold and Put Me in a Frame*“: *Turbofolk and Balkanist Discourse in (post) Yugoslav Cultural Space*. MA thesis. Central European University, Budapest.

Archer, Rory. 2012. Assessing Turbofolk Controversies: Popular Music between the Nation and the Balkans. *Southeastern Europe*. 36, 178-207.

Baker, Catherine. 2007. „The Concept of Turbofolk in Croatia: Inclusion/Exclusion in the Construction of National Musical identity“. U *Nation in Formation: Inclusion and Exclusion in Central and Eastern Europe*, ur. Catherine Baker, Christopher J. Gerry, Barbara Madaj, Liz Mellish i Jana Nahodilová, 139-158. London: University College London.

Bourdieu, Pierre. 1979. *La distinction. Critique sociale du jugement*. Paris, Les Éditions de Minuit.

Bourdieu, Pierre. 1983. „Ökonomisches kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital“. U *Soziale Ungleichheiten* (Sozialen Welt, Sonderheft 2), ur. Reinhard Kreckel, 183-198. Göttingen: Verlag Otto Schwartz.

Conyers, James E. 1963. An Exploratory Study of Musical Tastes and Interests of College Students. *Sociological Inquiry*. 33(1), 58-66.

Cvetičanin, Predrag, Nedeljković, Jasmina i Krstić, Nemanja. 2012. „The Cultural Map of Serbia or Reconstruction of the Field of Cultural Practices in Serbia“. U *Social and Cultural Capital in Serbia*, ur. Predrag Cvetičanin, 53-58. Niš, Centre for Empirical Cultural Studies of South-East Europe.

Gordy, Eric D. 2011. *The Culture of Power in Serbia: Nationalism and the Destruction of Alternatives*. University Park, PA: Pennsylvania State University Press.

Gotthardi Pavlovsky, Aleksej. 2014. *Narodnjaci i turbofolk u Hrvatskoj. Zašto ih (ne) volimo?* Zagreb: Naklada Ljevak.

Ilišin, Vlasta, Bouillet, Dejana, Gvozdanović, Anja i Potočnik, Dunja 2012. *Mladi u vremenu krize*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja i Zaklada Friedrich Ebert.

Kraidy, Marwan M. 2005. *Hybridity or the Cultural Logic of Globalization*. Philadelphia: Temple University Press.

Kronja, Ivana. 2001. Smrtonosni sjaj: masovna psihologija i estetika turbo folka. Beograd: Tehnokratia.

Luthar, Breda i Kurdića Slavko. 2011. Razred in kulturne distinkcije. *Teorija in praksa*. 48(4), 982-1003.

Malenica, Zoran. 2007. *Ogledi o hrvatskom društvu. Prilog sociologiji hrvatskog društva*.

Zagreb: Golden Marketing – Tehnička knjiga.

Peterson, Richard i Kern, Roger. (1996). Changing Highbrow Taste: from Snob to Omnivore. *American Sociological Review*. 61(5), 900-907.

Praetz, Alexander i Thaden, Matthias. 2013. *Gastarbeiter, refugees, and turbofolk in early 1990s Berlin*. Repräsentationen des sozialistischen Jugoslawiens in

Umbruch. Working Papers 8. Berlin: Humboldt-Universität zu Berlin.

Primorac, Jaka. 2010. *Promjena strukture rada u kreativnoj ekonomiji: kultura, tranzicija i kreativna klasa*. Doktorska disertacija. Sveučilište u Zagrebu.

Puzić, Saša i Bezinović, Petar. 2011. Regionalne i rodne razlike u vrijednosnim stavovima srednjoškolaca u dvjema hrvatskim županijama: tranzicija, modernizacija i promjene vrijednosti. *Revija za sociologiju*. 41(2), 213-238.

Schuessler, Karl F. 1948. Social Background and Musical Taste. *American Sociological Review*. XIII, 330-335.

Tonković, Željka, Krolo, Krešimir i Marčelić, Sven. 2014. Kulturna potrošnja i glazbene preferencije mladih: razvoj tipologije na primjeru Zadra. *Revija za sociologiju*. 44(3), 287-315.

Valentić, Maja. 2015. Turbofolk između heteronormativnosti i (prividne) subverzije. Dostupno na <http://muf.com.hr/2015/09/04/turbofolk-izmedu-heteronormativnosti-i-prividne-subverzije/>

Bilješke

[1] Pojam omnivora (svejeda) uvodi Richard Peterson, a odnosi se na promjenu u ukusu viših klasa, koje više ne konzumiraju isključivo visoku kulturu kao oznaku distinkcije prema ostalim klasama, nego s njom kombiniraju različite kulturne proizvode koji su prethodno označavani kao masovna ili popularna kultura (Peterson i Kern 1996). Omnivorima je suprotstavljen pojam univora (jednojeda) koji podrazumijeva potrošnju ograničenog raspona kulturnih sadržaja. Premda je omnivorstvo izvorno konceptualizirano kao opis kulturne potrošnje viših klasa, kasnija istraživanja pokazuju kako on nije ograničen isključivo na njih. Stoga ga i Cvetičanin koristi kako bi opisao ukus ruralnog tipa, koji konzumira različite oblike folk glazbe, ali i različite oblike globalne kulture.

[2] Ovaj je rad izveden iz opsežnijeg istraživanja koje je obuhvatilo kulturne potrebe srednjoškolaca u Zadru i Zadarskoj županiji.

[3] Radi robusnijih nalaza, varijabla učestalosti slušanja turbofolk glazbe je rekodirana iz raspona od 1 do 5 u raspon od 1 do 2 gdje 1 = ne sluša, 2 = sluša. Za pojedine analize (odnos između slušanja i političke orijentacije, kao i za analizu varijance), spomenuta varijabla se rekodirala iz raspona vrijednosti od 1 do 5 u raspon od 1 do 3 gdje 1 = ne sluša, 2 = rijetko sluša 3 = često sluša.

[4] Primjerice, 53,4% ispitanika slabijeg imovinskog statusa ne sluša turbo folk, dok ih 46,6% sluša. Također, njih 52,7% višeg imovinskog statusa ne sluša turbo folk, dok ih 47,3% sluša. Isto vrijedi i za podjelu ispitanika s obzirom na mjesto stanovanja pa tako 54% onih koji žive u Zadru ne slušaju turbo folk, dok ih 46% sluša, dok stanovnici ruralnih mjesta s 47,9% ne slušaju, a s 52,1% sluša navedeni glazbeni žanr. Razlike nisu statistički značajne.

[5] Iako 52,8% polaznika četverogodišnje strukovne škole sluša turbo folk, u odnosu naspram 40,5% polaznika gimnazije, ta razlika nije statistički značajna. ($\chi^2 = 0,35$ df= 2, $p > 0,05$)

[6] Skala od koje je formiran indeks posjećivanja tradicionalno-narodnih kulturnih sadržaja, sastojala se od pitanja koliko često roditelji posjećuju „koncerte domaće zabavne glazbe (Đani Maršan, Tereza Kesovija i sl.)“, „koncerte domaće tradicijske glazbe“ i „sportska događanja“, dok je skala indeksa slušanja narodno-zabavne glazbe sadržavala čestice poput učestalosti slušanja „domaće zabavne glazbe starijih izvođača (Mišo Kovač, Đani Maršan, Jasna Zlokić i sl.)“, „domaće tradicijske glazbe (klape i sl.)“ te „domaće zabavne glazbe novijih izvođača (Severina, Rozga i sl.). Intervalne vrijednosti za skalu posjećivanja tradicionalno-narodnih kulturnih sadržaja i učestalosti slušanja narodno-zabavne glazbe su bile u rasponu od 1 do 5, gdje 1= Nikad, 5= Vrlo često.

[7] Vidjeti kao primjere istraživanja koja su provedena u četrdesetim (Schuessler 1948) i šezdesetim (Conyers 1963) godinama prošlog stoljeća, a u kojima je jazz vezan uz popularan ukus.

[8] Kraidy (2005) hibridizaciju, parafrizirajući Jamesona, naziva kulturnom logikom globalizma i definira ga kao „proces (...) u kojem kulturno miješanje i prilagođavanje kontinuirano transformira i mijenja kulturne forme“ (Kraidy 2005, 16). Taj je proces, dakako, i odraz konstelacija moći pa stoga glavni utjecaji na lokalne kulture dolaze iz konteksta kulturnih utjecaja sa Zapada, primarno Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije.

[9] Hibridizacija turbofolka i komercijalni utjecaji na njega često su opisivani u literaturi, ali ovaj se nalaz može smatrati i empirijskom potvrdom njihove recepcije kao takvih.

[10] Većina ispitanika procjenjuje kako im je ekonomski status ni bolji ni lošiji od ostalih.

[11] Premda spol nije politička kategorija u užem smislu, pokazuje se kako su srednjoškolke u Hrvatskoj sklonije konzervativnim stavovima (Puzić i Bezinović 2011), što se može objasniti snažnijim pritiskom prema konformizmu kod djevojaka u retradicionaliziranom hrvatskom društvu, što ga čini relevantnom kategorijom i u tome kontekstu.

[12] Ovaj je paradoks čest predmet ironijskog osvrta u Hrvatskoj, a najplastičnije ga je opisala splitska grupa The Beat Fleet svojim stihovima iz pjesme Heroji: „Svi Hrvatine, a svak skače ka klokan čim čuje Cecu il neki hit turbofolka“.

Summary

The aim of this paper is to show, on an example of high school students of the final years in Zadar and Zadar County, the socio-cultural context which influences the formation of musical taste, which involves listening to turbo-folk. Results of a study that was carried out in late 2014 on a sample of 866 students of all types of secondary schools in Zadar and Biograd, are shown and commented. In order to examine the preferences towards turbo-folk, bivariate statistical analysis were conducted, examining the relevance of the various socio-demographic, socio-economic and socio-cultural variables. It turns out that the best predictors for listening to turbo-folk are sex, attending religious ceremonies, religiosity and intolerance toward homosexuality and generally conservative and traditional values. From being politically antagonized, turbo-folk becomes commercialized hybrid genre. The importance of embodied cultural capital is emphasised, while the socio-economic context, also institutionalized and objectified cultural capital, do not appear to be significant predictors for listening to turbo-folk.

Keywords: turbo-folk, commercialization, conservatism, Zadar and Zadar County, high school students